

122. Szócs Géza beadványa az RKP Központi Bizottságának. (Részlet.) Kolozsvár, 1984. július 14.

Alulírott Szócs Géza költő, újságíró, teljes jogú román állampolgár, annak a programjavaslatnak egyik megfogalmazója, melyet a romániai magyarság sorsát féltve, de a román nép történelmi-erkölcsi érdekeit és a kelet-európai népek egymáshoz való közeledésének fontosságát is szem előtt tartva, 1982 őszén két társammal együtt intéztünk a madridi biztonsági konferenciához,¹ a következőkkel fordulok a RKP Központi Bizottságához, mint az ország vezető erejének irányító testületéhez:

az RKP XIII. kongresszusának közeledtével – mely esemény bizonyára alkalmat szolgáltat majd a párt további nemzetiségi politikájára vonatkozó, a népek közötti közeledés és megértés jegyében fogant útmutatások közzétételére – kérjük, vegyék figyelembe a következőket:

1.) Kérjük, hogy a román alkotmány ne csak személyi, hanem kollektív nemzetiségi jogokat is foglaljon magába. Kérjük a Romániában élő magyarság és németiség önálló etnikai-történelmi csoportként való elismerését.

2.) Kérjük az 1944 és 1952 között működött Nemzetiségi Minisztérium újbóli létrehozását.

3.) Kérjük a nemzetiségi törvény kidolgozását és garantálását a ma is érvényben lévő, de nem mindenben alkalmazott 1945-ös Nemzetiségi Statutum valamint a Magyar Népi Szövetség 1946-os nemzetiségi törvénytervezete és az *Ellenpontok* szerkesztőinek Programjavaslata alapján.²

Ez a nemzetiségi törvény, reményeink szerint, garantálni fogja, hogy az intézményesített, politikai vagy közjogi jellegű nemzetiségi testületeknek gyakorlatilag is feladatuk legyen a nemzetiségi ügyek és sajátos érdekek képviselése.

Kérjük, a törvénytervezetet és a programjavaslatot ne csak a különböző nemzetiségű dolgozói tanácsok vitassák meg, hanem bocsássák széles sajtónyilvánosság elé őket.

4.) Kérjük, ugyancsak nyilvános vitán foglalhassanak állást a dolgozók, ideértve a nemzetiségi kultúra prominens képviselőit is, a következő kérdésekben:

• az eddigi tapasztalatokat figyelembe véve, megkívánják-e a nemzetiségi érdekek ahhoz hasonló közigazgatási, intézményi és kulturális keretek visszaállítását, mint volt a Magyar Autonóm Tartomány, továbbá:

- az Erdélyi Múzeum Egyesület és egy magyar jellegű országos Múzeum és levéltár;
- a Romániai Magyar Írók Szövetsége;
- a kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium, valamint a Képzőművészeti Főiskola;
- a magyar nyelvű iskolák hálózata és a nemzetiségi iskolai tanfelügyelőségek, vagy a kolozsvári magyar tannyelvű egyetem.

Kérjük, hozzák nyilvánosságra a kolozsvári egyetemek 1959-es egyesítési okmányát, melyben rögzítették a jövőre nézve a magyar diákok és tanerők minimálisan kötelező számárányát és azokat a kereteket, melyek közt a tanítás végbe fog menni.³

Kérjük, bocsássák vitára: van-e szükség

(a) hazai magyar filmgyártásra;

(b) a televízió egyórás magyar nyelvű adásidejének növelésére;

(c) egy nemzetiségtudományi intézet létesítésére, mely a Romániában élő népcsoportok történelmét, sajátosságait és kultúráját volna hivatott tanulmányozni.

1 Lásd a 116. sz. dokumentumot.

2 Lásd a 9., 23. és 117. sz. dokumentumot.

3 Lásd a 71. sz. dokumentumot.

5.) Kérjük a Romániában élő magyarok és németek névjegyzékének összeállítását és nyilvánosságra hozatalát.

6.) Addig is, amíg kidolgozzák az új nemzetiségi törvényt, kérjük, hozzák nyilvánosságra teljes részletességgel azokat a statisztikai adatokat, amelyek a nemzetiségek számára vonatkoznak a társadalmi és gazdasági élet minden területén. Az oktatásra vonatkozóan kérjük nyilvánosságra hozni

(a) a magyar és német nemzetiségű felsőfokú végzettek számát és számarányát 1945-től máig, az utóbbi 10 évre pedig a magukat magyarnak, valamint németnek valló végzősök névsorát is, az egyes felsőoktatási intézetekre lebontva;

(b) megyékre, illetve városokra lebontva legalább a középiskolákra vonatkozó statisztikát, kérjük, hozzák nyilvánosságra a magyar és német nyelvű iskolák és osztályok számának alakulását 1945-től máig, ideértve a tanerők és a tanulók összlétszámát évről évre;

addig is pedig, amíg a nemzetiségi iskolák helyzetét közmegelegedésre rendezné az új nemzetiségi törvény, kérjük, hogy az érettségiző diákok számánya ne maradjon alatta nemzetiségük országos átlagának – értve ezalatt a magyar és német nyelven tanulókat.

Kérjük továbbá, hozzák nyilvánosságra a magyar, német és szerb lakosság számának és számarányának alakulását 1945-től máig az általuk is lakott történelmi városokban; s ugyanígy, a hivatalosan kivándorolt vagy illegálisan disszidált román állampolgárok számát és nemzeti-ségi megoszlását.

7.) Kérjük, a RKP foglaljon állást nyilvánosan azzal a sajnos mind elterjedtebb sajtógyakorlattal szemben, mely a félhivatalosság látszatába burkolózva, az időszaki vagy kiadói publikációkban teret enged nacionalista és antiszemita megnyilvánulásoknak, egyoldalúan és torzítva ábrázolva a nemzetiségek, főleg a magyarság történelmi szerepét. Kérjük, a párt határolja el magát a két világháború közötti kormányok kisebbségellenes politikájától, és tegye lehetetlenné ennek a politikának újraéledését és bármilyen megnyilvánulását. Kérjük minden történelemhamisítás és rosszindulatú manipuláció lehetetlenné tételét egy olyan Fehér Könyv megjelentetése révén, melynek tartalmaznia kell a román–magyar történelmi együttélés összes jelentős – politikai és kulturális – dokumentumát.

8.) Kérjük a külföldi állampolgárokkal való emberi kommunikáció megkönnyítését.

9.) Tekintve, hogy a Magyar Népköztársaságtól hiába várunk nemzetközi kisebbségvédelmi kezdeményezéseket, javasoljuk, Románia vesse föl az Egyesült Nemzetek Szervezetében, hogy

(a) az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában vegyenek föl egy olyan cikkelyt, mely tételesen foglalkozik a kisebbségi jogokkal;

(b) Románia kezdeményezze a népiirtásra vonatkozó egyezmény kiegészítését a kulturális genocídiumról, illetve etnocídiumról s az ezt lehetetlenné tevő garanciák kidolgozásáról szóló cikkellyel.

Emlékeztetünk rá, hogy a szóban forgó egyezmény ugyan tilosnak nyilvánítja „Megakadályozni a csoport nyelvének használatát a mindennapi gyakorlatban vagy az iskolákban, valamint publikációk kiadását vagy terjesztését a csoport nyelvén; könyvtárak, múzeumok, iskolák, történelmi emlékművek, szent helyek, vagy a csoport más kulturális intézményeinek és objektumainak megsemmisítését, vagy használatának megakadályozását” – az 1948 decemberi ENSZ-vita alkalmával azonban a Szovjetunió, Jugoszlávia, illetve Dánia által javasolt, a kulturális genocídiumra vonatkozó kiegészítést már nem fogadták el. A szovjet küldött ezt a cselekményt úgy határozta meg, mint amelynek célja, „valamely nemzeti, faji vagy vallási

csoport nyelvének, kultúrájának, vallásának szétrombolása,” s hogy a kulturális genocídium a népirtás egy válfaja.

Úgy véljük, Románia nemzetközi tekintélyét még magasabbra emelné az említett cikkelyek kidolgozása és – ami nem sikerült annakidején a javaslattevőknek – beiktatásuk a szóbanforgó nyilatkozatba, illetve egyezménybe.

10.) Mély nyugtalansággal értesültünk arról, hogy a szlovákiai magyarság alkotmányos jogaiért küzdő dr. Duray Miklós pozsonyi geológust két és fél hónappal ezelőtt letartóztatták. Kérjük a román pártvezetést aggodalmunk tolmácsolására s hogy a megfelelő diplomáciai csatornákon vesse latba tekintélyét ebben a kérdésben, mely megmérgezheti az általános kelet-európai politikai légkört.

* * *

Kéréseink és javaslatunk alátámasztására a következőket említjük meg:

A

A modern Románia pozitív nemzetközi jogi alapjául szolgáló, a nemzeti egységet megerősítő történelmi aktus az 1918. december 1.-i gyulafehérvári gyűlés határozata volt. Ennek a határozatnak a III. pontja az első bekezdésében a következőket tartalmazza:

„Teljes nemzeti szabadság minden együttlakó nép számára. Minden nép saját nyelvén fog tanulni, saját nyelvén fogja önmagát igazgatni és saját nyelvén fog bíraskodni, saját kebeléből vett egyének által, és minden nép jogot nyer a törvényhozási képviseletre és az ország kormányzásában való részvételre, lélekszámának arányában.”

Ugyanennek a pontnak a negyedik bekezdése így szól:

„Teljes sajtó, gyülekezeti és egyesülési szabadság; minden emberi gondolat szabad propagandája.”

A trianoni békeszerződéshez tartozó, Párizsban 1919. december 9-én aláírt kisebbségvédelmi kiegészítő szerződésben, egyéb kötelezettségek vállalása mellett Románia hozzájárult ahhoz, hogy „az erdélyi székelyek és szászok közületeinek a román állam ellenőrzése mellett vallási és iskolai kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”

B

Azt követően, hogy a Szovjetunió – miután megfelelő politikai garanciákat kapott a dr. Petru Groza vezette demokratikus kormány hatalomra kerülésével – 1945 márciusában átadta Észak-Erdély közigazgatását a román hatóságoknak, a Groza-kormány számos, többek között nemzetiségi vonatkozású intézkedéssel állított magának maradandó emléket a hazai demokrácia és a román–magyar kapcsolatok történetében – egyaránt elosztatva a belső és külső akadályokat a további sikeres országépítés útjából.

A negyvenes évek végén Romániában több, mint 2.000 tanárnak adva munkát, 184 magyar nyelvű középiskola működött, negyvennel több, mint 1920-ban. Moldvában, a csángók lakta vidéken, mintegy 80 magyar iskolát létesítettek⁴. Erdélyben öt felsőfokú tanintézetben folyt magyar nyelvű oktatás 3.000 diák számára, ezenkívül 23 karon és tanszéken adtak elő nemzetiségi nyelven.

Megemlítjük, hogy a kommunista és szociáldemokrata pártok egyaránt kívánatosnak tartották, hogy az egyenjogúság, mint közületi autonómia a romániai magyarság többségének akaratát ténylegesen kifejező és képviselő, önálló intézményekben juthasson kifejezésre. De

⁴ Lásd a 49. sz. dokumentumot.

még az ellenzék legfőbb ereje, a Maniu-gárdák 1944-es vérengzéseit alighanem feledtetni kívánó Nemzeti Parasztpárt sem követelte egyetlen hivatalos állásfoglalásában sem a romániai magyarságot mint kollektivitást közületileg megillető jogok megvonását, leépítését vagy globális korlátozását.

C

Románia büszke arra a módra, ahogyan a nemzetiségi kérdést megoldotta. Amennyiben azonban más európai országok kisebbségi politikáját szemügyre vesszük, olyan intézkedésekre is felfigyelhetünk, amelyek hazai alkalmazása kedvezően egészíthetné ki a nálunk érvényben levő gyakorlatot.

Féltreéve azoknak az országoknak a példáját, melyekben a nemzetiségek arányszáma nagyobb, mint Romániában, röviden a következőket említjük meg: [...]⁵

D

Az 1945-ös Nemzetiségi Statútum kötelezővé tette a nemzetiségi nyelvek közéleti használatát azokon a területeken, ahol valamely nemzetiség arányszáma eléri a 30 százalékot. Az 1966-os törvénytár ezt a Statútumot érvényes jogszabályként nevezi meg. Ma azonban a közigazgatás, a bíróságok és bármiféle hivatal nyelvhasználata kizárólag a románra korlátozódik, országszerte egynyelvűek a közfeliratok, a mozifilmek feliratai, s mindinkább egynyelvűvé válik az orvosi ellátás, a kereskedelem és szolgáltatások nyelvhasználata is.

- Számos intézkedés vagy belső rendelet hozza hátrányos helyzetbe a magyar nemzetiségű egyetemi diákokat. Első helyen említjük meg a kolozsvári magyar nyelv- és irodalom tanszék évről évre csökkenő számú végzettjeinek helyzetét. Ezeknek a diákoknak több mint felét az utóbbi években Kárpátontúli, kizárólag román-lakta vidékekre helyezik ki, ahol nem gyakorolhatják magyar irodalomtanári hivatásukat. A tanszék diákjainak száma az egyharmadára, a tanárok száma a felére csökkent.

- A kolozsvári felsőoktatási intézetekben a nagyobb létszámú karokon a magyar diákokat más-más csoportokba osztják szét, ahelyett, hogy egységes, magyar nyelven tanuló csoportokat hoznának létre.

- Nagyszámú magyar diákot csaptak ki az egyetemekről nacionalizmus vádjával, ezek a vádak azonban nem mindig bizonyíthatóak, és van rá eset, hogy évekkal ezelőtti állítólagos kijelentésekre alapozódnak.

- Az évek folyamán megszűnt a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola magyar szaka, a kolozsvári és nagyenyedi tanító- és óvónőképző. A kolozsvári egyetemek magyar tanszemélyzete 250-ről 100 fő alá csökkent.

- Míg a kolozsvári református teológiai intézet a két világháború között évente mintegy 45 lelkészt képezett ki, a legutóbbi években pedig 25-öt, jelenleg az egyes évfolyamok létszáma 10 alá csökkent – holott a Romániában élő magyarság száma a hivatalos statisztikák szerint állandó, bár az országos átlagot el nem érő emelkedésben van. Több mint felére csökkent az évente fölszentelt katolikus lelkészek száma is.

- Felszámolták a magyar nyelvű általános és középiskolákat, a vegyes tannyelvűekben pedig mindinkább korlátozzák főként a felsőbb osztályok létszámát. Az egész országban alig maradt néhány olyan iskola, amit át ne alakítottak volna vegyes tannyelvűvé.

---

5 A kihagyottrészben Szöcs Géza röviden emlékeztet arra, hogy Nyugat-Európa néhány államában (Finnországban, Dániában, Olaszországban) sikerült *valóban megnyugtatón* rendezni a kisebbségi kérdést – esetenként úgy, hogy széleskörű autonómiával rendelkezik az adott kisebbség (Aland, Dél-Tirol).

- A televízió magyar nyelvű adását heti egy órára csökkentették.
- Az Európában szokatlanul szigorú útlevel-korlátozások, – éppúgy, mint az idegen állampolgárok elszállásolását tiltó törvény – elsősorban a magyar és német nemzetiségű lakosokat sújtják, mert ők rendelkeznek jelentősebb külföldi rokonsággal. Romániai telefonszám csak néhány országból hívható közvetlenül; Romániából pedig nemcsak, hogy egyetlen ország sem hívható közvetlen tárcsázással, de ráadásul jelentékeny pénzbüntetés sújtja azt, aki negyedévenként többször is beszél külfölddel, mint az engedélyezett egy alkalommal. Ez a rendelkezés világviszonylatban is példátlan. Megemlítjük azt is, hogy a külföldi levélforgalom nálunk – összehasonlítva más országokkal – 7–15 napos késéssel bonyolódik le.
- Még azoknak az utcáknak a nevét is megváltoztatják, melyek a román és magyar népek közeledésének képviselőire emlékeztetnek – mint pl. Wesselényi, Széchenyi, Mocsáry Lajos.
- A történelmileg hamis, vagy elfogult hangvételű hivatalos kiadványok mellett újabban már illegálisan sokszorosított írások is magyarellenes hangulatot keltenek, félretájékoztatva és izgatva a közvéleményt. megemlítjük Rotărescu nyugalmazott államvédelmi alezredes Beke György író támadó pamfletjét, mely megdöbbentő képet nyújt egyes belügyi tisztek világnézetéről, ítélőképességéről és indulatairól.⁶

E

Egyes, szinte félhivatalos minőségben tetszelgő kiadói és sajtópublikációk, a hiányosan megírt történelemkönyvek elősegítik a sovinizmus állandó újratermelődését. A tájékozatlan ember azt hihetné, hogy a magyarság már egy évezrede tűzzel-vassal a románok kiirtására, de legalábbis eltiprására törekedik.

Kétségtelen, hogy érték a románságot felháborító sérelmek. Hajdani társadalmi és vallási ellentéteket azonban nemzetinek feltüntetni és az egész akkori, sőt mai magyarság számlájára írni azokat a bűnöket is, melyeket egy szűk kaszt, esetleg egyének, vagy éppenséggel még a magyar uralkodó osztályokon is kívül eső erők követtek el, mindez nem szolgálhat más célt, mit a büntudat érzésének kialakítását a magyarokban, s az ellenségességét a félretájékoztató román tömegekben.

Mi magunk is mélységesen elítéljük a horthyzmus gyakran emlegetett bűneit, egyben intő példát is látva ezzel kapcsolatban. Horthy Miklós ugyanis döntő módon a Tanácsköztársaságot megbuktató román királyi hadseregeknek köszönhetően került hatalomra.

Hajlandóak vagyunk elmúlt korszakok bűneinek jóvátételén dolgozni, de nem kívánunk célzatos múltidejű történelmi hallucinációk jelenidejű áldozataivá lenni. Éppen úgy nem, mint ahogyan a magyarság ellen elkövetett bűnök tetteseit sem azonosítják a román néppel.

Úgy véljük, a tömegek tudatának alakításánál több figyelmet kellene fordítani adott történelmi tényekre, melyek közül néhányat megemlítettünk. [...]⁷

A felsorolást még hosszan lehetne folytatni, de ez már a történészek feladata volna.

A fentiekkel nem célunk olyasmit bizonyítani, mintha a románok számára az erdélyi, illetve magyarországi társadalmi gyakorlat eszményi körülményeket biztosított volna, de talán adalékkal szolgálhattunk ahhoz, hogy a magyarságról, mint a románok ösellenségéről újabban rajzolt kép tendenciózusan egyoldalú. A történelem tanúsága szerint a románok nemzeti és kulturális ambíciói sokszor nemcsak megértésre, hanem támogatásra és leltek a magyarság körében.

6 A pamflettről és a Beke György elleni hajszáról lásd az író napló-feljegyzéseit: *A lánzsza hegye. (Egy befejezetlen per naplója)*. Budapest – Ungvár, 1993. Apáczai Könyvműhely – Intermix Kiadó.

7 A kihagyott részben Szócs Géza felsorol néhány olyan történelmi tény, amit a román történészek elhallgattak, vagy meghamisítottak.

Ebben a beadványban csak nemzetiségi vonatkozású kérdéseket érintettünk, az alkotmányosság, a lenini nemzetiségi elvek tiszteletben tartásának és a demokratikus vélemény-szabadságnak a szellemében.

Kerülni kívánjuk a vádat és látszatot, mintha az államrend ellenzői vagy felforgatói volnánk. Beadványunkat az indokolja, hogy a nemzetiségi kérdés jelenlegi megoldása egyelőre nem vet véget az országból távozni kívánó magyar és német nemzetiségű tömegek áradatának. Ennek a politikának az alkalmazása tehát tökéletesítésre szorul. Nem egy, a nemzetiségek sorsát közelről érintő intézkedést nemcsak azért volna szükséges felülvizsgálni, mert az érintett népcsoportok tulajdonképpen megkérdése nélkül hozták őket, hanem azért is, mert a bevezetésüktől eltérő mind több évtized lehetőséget nyújt hatásuk kimerítő felmérésére, ideértve az esetleges negatív hatásokat is.

Kérelmeink egy része – a 3-as, 5-ös, 6-os és 7-es számú pontokban foglaltak zöme – valamilyen formában szerepel az *Ellenpontok* programjavaslatában is. A remélt nyilvános vita eldöntené ezekről a javaslatokról is – éppúgy, mint a többiről – hogy mennyire szükségesek és reálisak: hogy mennyi hasznosítható a programjavaslat és jelen beadvány elképzeléseiből. Bizonyára vannak köztük olyanok is, amelyek nem valósíthatók meg egyelőre – vagy talán, a sajátos feltételek folytán, soha. Mégis hasznosnak véltük egy általános, a nemzetiségi kérdéskörre vonatkozó történelmi-politikai kontextus felvázolását. A nyilvános és őszinte véleménycsere ezekről a kérdésekről nagyban hozzájárulhatna ahhoz, hogy a potenciális társadalmi feszültségek ne terheljék az ország társadalmi életét. Megítélésünk szerint a kérelmek legtöbbször olyan, hogy folyamatos megoldásukat a remélt nemzetiségi érdekvédelmi szervezet s a nemzetiségi minisztérium megfelelő működése zökkenőmentesen biztosítaná.

A Romániában élő magyarság nemzetiségi jog és öntudat tekintetében még kiskorúnak számít. Azonban, az asszimilálódni vágyókat leszámítva, a nemzetiségek mindig és mindenhol nemcsak egyéni, hanem csoportként is egyenjogúak kívántak lenni. Ezért igényelünk nemcsak személyi jogokat – melyek nem egyszer igen sérülékenyek bizonyulhatnak – hanem kollektív nemzetiségi jogokat is.

A *Supplex Libellus Valachorum* óta gyakran szerepelt az erdélyi románság kérelmei között egy román nemzeti kongresszus összehívása is, azzal a funkcióval, hogy megfogalmazzák a románok nemzeti igényeit.

Ha a Romániában élő magyarság eljut az öntudatnak és érettségnek erre a fokára, és a viszonyok lehetővé teszik, akkor majd talán egy hasonló nemzetiségi kongresszuson fogja megfogalmazni sajátos igényeit. Addig is azonban, jelen beadvánnyal kívánjuk tájékoztatni a pártvezetést ilyen igények meglétéről.

A Román Kommunista Párt két világháború közötti kongresszusai többször is határozatként szögezték le, hogy biztosítani kell a nemzetiségek önrendelkezési jogát, egészen az állami keretektől való kiválásig terjedően. Az erdélyi nemzetiségek ezzel a lehetőséggel nem kívántak élni, és ezzel Románia iránti történelmi lojalitásukról és bizalmukról tettek tanúbizonyságot. Úgy véljük tehát, már csak ezért is megfelelne a méltányosság szellemének, ha javaslataink – melyek nemzetiségi identitásunk megőrzésére irányulnak – meghallgatásra találnának.

Befejezésül, szeretném nagybecsülésemet kifejezni a pártvezetőségnek azzal kapcsolatban, hogy felszámolták azt a gyakorlatot, mely a hivatalostól eltérő vélemény megfogalmazását és kinyilvánítását azonnal fizikai likvidálással vagy hosszú időtartamú szabadságvesztéssel torolta meg. Tisztában vagyok azzal, hogy az ötvenes években szabadsággal vagy életem-

mel kellett volna fizetnem hasonló tevékenységért, mint amilyen az *Ellenpontok* című illegális kiadvány megjelentetése volt – azzal együtt, hogy ez a folyóirat a fönnálló társadalmi rendszert nem támadta, agitatív jellege nem volt, s a párt nemzetiségi politikáját sem ellenezte, hanem csak azt a gyakorlatot és azokat a módszereket, melyek ennek a politikának deklarált elveivel ellentétesek.

Hiszem, hogy a humanizmus és megértés nemcsak relatív, hanem abszolút fogalmak, s nem mérhetők elmúlt korszakok mércéjével. Ezúton kérem a Központi Bizottságot, hogy a fõnt említett politikai bölcsességnek és humanizmusnak megfelelően járjon el egyéb politikai elítéltek ügyében is, mint amilyen a csíkszeredai Borbély Ernõ filozófia tanár és Buzás László közgazdász esete, akik jelenleg 7, illetve 6 éves börtönbüntetésüket töltik⁸. Elítéltetésük okát nem hozták nyilvánosságra, de mivel letartóztatásuk 1982 végére–1983 elejére esett, a köztudatban az a helytelen vélemény alakult ki, hogy kettejüknek valamilyen közük volt az *Ellenpontok* folyóirat megjelentetéséhez. Ilyen értelemben elítéltetésük árnyékot vethet arra a nagylelkűségre, amivel az *Ellenpontok* szerkesztõinek ügyét végülis lezárták.

*Tisztelettel:
Szõcs Géza*

Szõcs Géza: Az uniformis látogatása. New York, 1986. Hungarian Human Rights Foundation, 198-213. o.

---

⁸ Lásd a 117. sz. dokumentum 4. jegyzetét.